ئێمەو مارکسیزم

جەمال محەمەدی*

وەرگێڕانی لە فارسیەوە: ڕێباز مستەفا

مارکس

و: ڕێباز مستەفا

گومانی تیا نیە ئایدۆلۆژیای مارکسیزم لە کوردستاندا ئامادەیی و کاریگەریێکی فراوانی هەبووەو چەمکگەلێکی وەک چین, ئایدۆلۆژیا, ژێرخان و سەرخان, لە خۆنامۆ بوون و شۆڕشی هێنایە نێو ململانێ سیاسی و کۆمەڵایەتیەکانی ئێمەو لە زۆر قۆناغی جیاجیادا گۆڕانی بەسەر لێکدانەوەو تێڕوانینەکانی بەشێکی گەورەی گوتاری ڕۆشنبیریی ئێمەدا سەبارەت بە ناسینمان بۆ مێژوو, دەوڵەت, کۆمەڵی مەدەنی و گۆڕانکاریە کۆمەڵایەتیەکان داهێناوە. جۆری ئامادەیی و کارکردەکانی ئەو ئایدۆلۆژیایە لەسەر ڕۆشنبیریی و واقیعیەتی سیاسی و کۆمەڵایەتی ئێمە بابەتی شرۆڤەوباسکردنی ئەم وتارەیە. دەبێ ئەوە قبوڵ بکرێ کە مارکسیزمیش وەک هەموو ڕێبازو قوتابخانەکانیتر کە دەچنە نێو ئەزموون و تاقیکردنەوە مێژووییەکان, لەسەر بنەمای ناسینی بوارەکانی کارتێکردن, لەخۆگری روو بەڕووبوونەوەو خوێندنەوەگەلی ڕەخنەگرانەیە. ئەم بڵاوکراوەیە ڕێز لە هەموو ئەو لێکدانەوەو هەڵێنجان و خوێندنەوانە دەگرێت.

بە دڵنیاییەوە مارکس بە دەسەڵاترین ڕەخنەگری مۆدێرنیتەیە. ئەو بیرمەندە میراتگری (مێژووگەرایی) (Historlclsm)ی هیگڵ و (خوودگەرایی)ی ئەفلاتوون بوو. مێژووگەرای ئەندێشەیەکە کە بە گوێرەیەوە مێژووی مرۆڤایەتی سەرەتاو مەنزڵ و مەبەستێکی دیاریکراوی هەیە, هەموو گۆڕانکاری و قۆناغە جیاجیاکانی مێژوو (واتادار)ن و هەر قۆناغێک لە مێژوو پێشکەوتووترو پێگەیشتووترە لە قۆناغی پێش خۆی. هیگڵ پێی وابوو کە قۆناغە جیاجیاکانی مێژووی مرۆڤایەتی دەرخەرو ڕەنگدانەوەی (بابەتی بوونی ڕۆحی ڕەها)ن و ڕۆحی ڕەها لە کۆتایی مێژوودا بە تەواوی دەبێتە پرسێکی بابەتی. ئەو ڕۆحە لە هەر قۆناغێک لە (دەوڵەت)دا دێتە دی.(خودگەرایی) (Essentialism) بەو مانایەیە کە لە پشت دیاردە بابەتیەکاندا, جیهانێکیتر هەیە کە ئەو ڕاستەقینەیە. ئەفلاتوون ئەو جیهانەی بە جیهانی (ئایدیا) ئایدیالیزم– ناو دەبرد. بە تێڕوانینی ئەو, ئەو دنیا هەستپێکراو بابەتیە تەنها سێبەرێکی خەڵکەو هیچ چەشنە ماناو ڕاستیەک لەخۆناگرێ. بۆیە ئەگەربمانەوێ پەی بە گەوهەر و ماناو حەقیقەتی بوون ببەین دەبێ ئەوە نەک لەم دنیایەدا بەڵکو لە جیهانی (ئایدیا)دا پەیگیری بکەین و بۆی بگەڕێین و ئەو کارە, بە کەسانی ئیلیت و فەیلەسووفەکان نەبێ بە کەسیتر ناکرێ و خەڵکی ئاسایی توانای دۆزینەوەو دەرکی حەقیقەتی نییە. مارکس میراتگرێکی گەورەی هەردوو تێگەیشتنەکە بوو, بەڵام بە توندیش هەردووکیانی خستە بەر ڕەخنەوە. بە بڕوای ئەو بە پێچەوانەی دیدی هیگڵ, مێژووی مرۆڤایەتی مەیدانێک نەبووە بۆ هاتنەدی ڕۆحی ڕەها بەڵکو تا دەگاتە ئەمڕۆ بریتی بووە لە شانۆی ململانێی چینەکان. ململانێی چینایەتی داینەمۆی بزوێنەری گۆڕانکاری و ڕووداوە گرنگەکانی مێژوو و گەورەترین فاکتەری فۆرمەڵە بوونی ڕێبازەکان, بیروباوەڕەکان, ئەندێشەکان, ئایین و کلتورەکان بووە. لە درێژایی مێژوودا هەمیشە ئایدەو ئەندێیشەی چینی سەردەست, باڵادەست و حوکمڕان بووە. کلتوری مرۆڤایەتی هەمیشە لە سەر بنەمای (شێوازی بەرهەم) هاتۆتە ئاراوە. ئەو چینەی کە ئامڕازەکانی بەرهەمهێنانی لە ژێردەستدا بووە, ئامڕازەکانی بیرکردنەوەو کلتورسازیشی لە ژێر دەستدا بووە. پەیوەندیە کۆمەڵایەتییەکان بە درێژایی

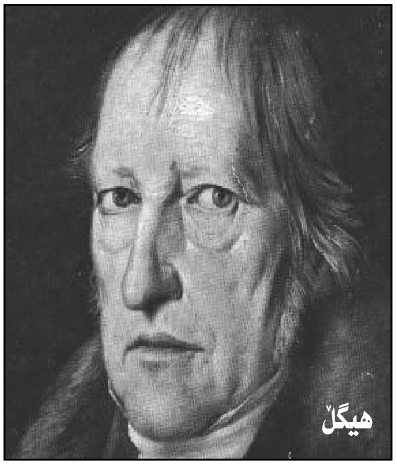
هیگڵ

مێژوو، لەسەر بنەمای بیروباوەڕو ئەندێشەکان نا، بەڵکو لەسەر بنەمای پێگەی کەسەکان لە بواری پەیوەندیەکانی بەرهەمهێناندا پێک هاتوون. چینی فەرمانڕەوا بۆ داکۆکی و ئاڕاستەکردنی بەرژەوەندیەکانی خۆی بەدرێژایی مێژوو، بەردەوام پەنای بردۆتە بەر دروستکردنی کەش و هەوایەکی تایبەتی فکری، کلتوری و ئایینی . بەمپێیە سەرخان هەمیشە لە خزمەتی ژێرخاندا بووە. لە درێژایی مێژوودا، ململانێی چینایەتی هەمیشە لە نێوان چینە جیاوازەکاندا هەبووە، بەڵام ئەمڕۆ لە دنیای مۆدێرنەدا گۆڕانێکی گرنگ هاتۆتە دی، ئەویش ئەوەیە کە ململانێی چینایەتی تەنها لە نێوان دوو چین دایە، کە ئەوانیش، بۆرژوازی و پرۆلیتاریایە.

بە بڕوای مارکس چەمکگەلی وەک مۆدێرنیتە، ڕۆشنگەری، زانستی نوێ، مافی مرۆڤ، پەیوەندیەکانی دراو و هەموو دەستەواژە تازەکان، دەستکردی بۆرژوازین. بۆرژوازی چینێکە کە دنیا بەپێی حەزو باڵای خۆی دروست دەکات. ئەو چینە، بەرژەوەندیە چینایەتیەکانی خۆی وەک بەرژەوەندیەگشتیەکان دەخاتە ڕوو. بە چەشنێک باس لە مافی مرۆڤ و زانستەکان دەکات کە گوایە زاراوە گەلێکی گشتی و هەمەگیرن. هەموو زانست و هونەرو ماف و پەیوەندیە تازەکان لەوە بترازێ کارکردنێکی تریان نییە کە بەرژەوەندیەکانی بۆرژوازی لە ژێر دەمامکی خۆیاندا بشارنەوە. ئەو زاراوانە پاساو دەری بەرژەوەندیەکانی چینێکن کە چینی فەرمانڕەوای دنیای مۆدێرنە. سەرمایەداری بە برەودان و دروستکردنی بازاڕی ئازاد سەرجەم توێژە کۆمەڵایەتیەکانی کردۆتە کرێکارانی هەقدەست وەرگرو چاو لە دەستی بۆرژوازی، بۆیە لەو ڕێگەیەوە هەموو کاروبارە پیرۆزو ناپیرۆزەکانی هاوئاستی یەکتر کردووە، زانستی مۆدێرن شتێک نییە جگە لە ئاڕاستەکەرو پاساودەری بازاڕی ئازاد. لەو بازاڕەدا هەموو شتێک لەکۆنترۆڵ نەهاتوو، پێشبینی نەکراو و ناڕێک و بێ سەروبەرە. بۆیە لەو دنیایەی کە بۆرژوازی دروستی دەکات (هەرچی کە زۆر مکوم و پایەدارە هەڵدەوەشێتەوە و دەبێتە دوکەڵ دەچێتە هەواو هەرچی کە پیرۆزە دەبێتە شتێکی ناپیرۆز.) بە تێڕوانینی مارکس و بەپێی ئەندێشەی مێژووگەرایی ئەو، دنیای سەرمایەداری بە هۆی کێشمەکێش و ناکۆکیە نێوخۆیەکانی، بتەوێ یان نا لەبەریەک هەڵدەوەشێتەوەو بۆرژوازی و هەموو زانستە ئاڕاستەدارو پاساو دەرەکانی، بە دەستی پرۆلیتاریا لە نێو دەبرێن. پرۆلیتاریا تاکە چینێکە کە توانای دەرککردنی ڕەوشی بەردەست و دەرککردنی بەرژەوەندیە چینایەتیەکانی خۆی و بەوپێیەش دۆزینەوەی حەقیقەتی هەیە. پرۆلیتاریا دەتوانێ لەو دیو پەردەی ڕواڵەتی دیاردەکاندا، شتە شاراوەکان ببینێ و بۆ هێنانەدی ئەو کایە شاراوانەو چەسپاندنی سۆسیالیزم و ڕەتکردنەوەی چەوساندنەوە، درێژە بە خەبات و تێکۆشانی خۆی بدات لە پێناو لە نێوبردنی بۆرژاوازی وەک دوایین چینی فەرمانڕەوا لە مێژوودا. لە نێو چوونی بۆرژوازی بە واتای کۆتایی هاتنی ناکۆکیە چینایەتیەکان و هێنانەکایەی کۆمەڵی بێ چینە. پرۆلیتاریا بۆ یەکەمین جارە دەتوانێ لایەنە

خـودی و بابەتیـەکان ئاوێتـەی یـەکتر بکـات و ئـەو کـارەش لەسـەر بنچـینەی کـارو تاقیکردنـەوە ئـەنجام دەدات. شۆڕشی پرۆلیتاریا و لە نێوبردنی بۆرژوازی واتـا کۆتـایی هـاتنی مێـژوو و هاتنـە ئـارای چـاخێکی نوێ لە ژیانی مرۆڤایەتیدا:

سۆسیالیزم:

ئەندیشەی مارکس و تێڕوانینەکانی ئەو سەبارەت مێــژووی پەرەســەندنی کۆمەڵــەکان، بــە تایبــەت رەخنــەکانی لــە ســەرمایەداری، کاریگــەری لەســەر دیـدگای بەشـێکی فراوانـی بیریـارانی دوای خۆیـەوە دانــاوە. بــە شــێوەیەکی گشــتی دوو ئاڕاســتە لــە پۆلێنکـاریی ئەندێشـەکانی مارکسدا هاتنـە ئـاراوە:١) مارکیسزمی رۆژئاوایی"٢) مارکسیزمی ئەرتەدۆکس.

گەرچی ئاڕاستەی دووەم لە هەر رووێکەوە بیگری خۆی نزیکتر بە مارکس دەزانێ، بەڵام ئێمە لێرەدا بە لەبەرچـاوگرتنی ئامانجـە شـیکاریەکانی ئـەم وتـارە ســەبارەت بــە کۆمەڵگــەی کوردســتان، ســەرەتا بەشـیکردنەوەی مارکسـیزمی رۆژئاواییـەوە دەسـت پێدەکەین.

١)گەورەترین دامەزرێنەرانی ئەو رەوتەی کە دواتر بە مارکسیزمی ئەوروپایی (رۆژئاوایی) ناوی دەرکرد، بریتی بوون لە (ئانتۆنیۆگرامشی) و (جۆرج لۆکاچ).

گرامشــی کــە دوو دەیــەی تەمــەنی خــۆی لــە زیندانـەکانی مۆسـۆلینی بەسـەر دەبـرد، ژیـانی نێـو زیندانی بـۆ بیرکردنـەوە لـە چەند و چۆنی گۆڕانکاریـە قووڵە کۆمەڵایەتیەکان تەرخان کرد. بەری ئاخفتنەکانی ئـەو لـەو بارەیـەوە بـە کـورتی بـریتین لـەوەی کـە لـە کۆمەڵگـە پشتبەسـتووەکان بـە دیموکراسـی بـۆرژوازی، ئەگەرچـی دەوڵــەت دەســەڵاتی خــۆی هەیــە، بــەڵام دەسـەڵاتی بنـەرەتی لـە کۆمـەڵی مەدەنیـدا جێگیرتـووە. دەوڵـەت لـەو جـۆرە کۆمەڵگایانـەدا دەسـەڵاتی خـۆی پیـادە دەکـات، بـەڵام نـە بـەزەبرو زەنـگ و نـە لـە چوارچێوەی ئایدۆلۆژیای ئایدیالیستیدا کە تـەنها لە قەڵــەمڕەوی ئەندێشــەدا کــار دەکــات، بــەڵکو لــە چوارچــێوەی دام و دەزگــا گــەلی ئایدۆلۆژیکــدا کــە قەڵـەمڕەوی کاریـان بریتیـە لـە دامـەزراوەو ئۆرگانـە مەدەنیـەکان. دامـەزراوەو ئۆرگانگـەلی وەك پـەروەردەو فێرکـردن، زانکۆکـان، زیندانـەکان، لـە هـەمووی گـرنگتر توخمــەکانی ژیــانی رۆژانــە. لــەو کۆمەڵگایانــەدا کـۆنترۆڵکردنی دەسـەڵاتی دەوڵـەتی دەردێـك دەرمـان ناکات، چونکە کێشەو رووبەڕووبوونەوەی بنەڕەتی لە نێـوان گروپـەجیاجیا کۆمەڵایەتیـەکان لـە کۆمـەڵی مەدەنیدا ئەنجام دەدری.

بۆ کردنەوەی دەوڵەت یەکەمجار دەبێ لە کۆمەڵی مەدەنیەوە دەست پێبکرێت. بە بڕوای گرامشی زۆر لە گروپـە جیاجیـا کۆمەڵایەتیـەکان بـۆ وەدەسـتهێنانی هــەژموونێك پێشــبڕكێ دەکــەن و ئــەو کەســەش سەرکەوتووە کە لە کۆمەڵی مەدەنیدا ئەو پێشبڕکێیەی بردبێتەوە.

(لویی ئالتوسێر) فەیلەسوفی فەرەنسی، بە ئیلهام وەرگرتن لەگرامیشی وتارێکی بەناوبانگی (ئایدۆلۆژیا و دەزگا ئایدۆلۆژیە دەوڵەتیەکان- ئالتوسێر، ١٩٧٧)ی نووسـی. بـە تێڕوانینـی ئـەو نەبـەردی ئایـدۆلۆژیا ئەبسـتراکتەکان بـۆ گەیشـتنە دەسـەڵات کـە بـەلای مارکیستە سەرەتاییەکانەوە پێگەیەکی گەش و باڵای هــەبوو، کــارایی خــۆی لــە دەســت داوە. ئێســتا رووبەڕووبوونەوەی واقیعی خزاوەتە نێو ئەم یان ئەو بـوارو قەڵـەمڕەوی دیـاریکراوی کۆمەڵایەتیـەوە کـە بـە قەولی ئەو (ماددی)ن. مەبەست لە مادیبوون ئەوەیە کە بوارەکـان بـە زینـدوویی و ئامـادەیی بوونیـان هەیـە و گروپــە جیاجیــا کۆمەڵایەتیــەکان بــە بیرکردنــەوەو تێڕوانینـی جیاجیـاوە سـەبارەت بـە بـەڕێوەبردنیان لەگەڵ یەکتردا لەکاربەری دان.

بـاڵی دووەمـی ڕەوتـی مارکسـیزمی ئـەوروپایی پشـتی بـە ئەندێشـەو تێڕوانینـەکانی جـۆرج لۆکـاچ بەســتووە. گــرنگترین تێگەیشــتنی لۆکــاچ بــۆ

شیکردنەوەی کۆمەڵگەی مۆدێرن بریتیە لە (شت بوون – Reification). لۆکاچ چەمکی شتبوونی لە ئاوێتەکردنی هەردوو چەمکی فنیشیزمی کالایی (مارکس)و بەعەقلانیبوونی (فیبەر) دروست کرد. شتبوون بەو مانایەیە کە کۆمەڵگە دەگۆڕێ بۆ (سروشتی دووەم–second nature). هۆی گۆڕانی کۆمەڵگە بۆ سروشتی دووەم و دواجار نامۆبوونی تاکەکان ئەوەیە کە چینی بنیاتنەری کۆمەڵ یانی پرۆلیتاریا بە هۆی دەسەلاتی ئایدۆلۆژیی بۆرژوازی ناتوانێ خۆی تیادا بدۆزێتەوە. بە گوێرەی تێڕوانینی لۆکاچ، ئایدۆلۆژیای بۆرژوازی لە هەولی ئەوەدایە کە بە گۆڕینی کۆمەڵگە بۆ (سروشتی دووەم). رێ لە پرۆلیتاریا بگرێ کە خۆی بە داهێنەری کۆمەڵ وێنا بکات. بەمپێیە گۆڕینی کۆمەڵ بۆ سروشت دەرەنجامێکی حەتمی کۆمەڵگەی بۆرژوازیە و کارکردنی ئایدۆلۆژیای بۆرژوازی ئەوەیە کە پەردەیەك بەسەر مێژوویی بوونی ئەو کۆمەڵگەیەدا بکێشێ و بنەماکانی بزاوت و هەنگاونانی وەکو بنەماکانی بزاوت و هەنگاونانی جەستە سروشتیەکان لە قەڵەم بدات. لە دیدگای لۆکاچدا تەنها بە گرتنەپێشی دیدگای واقیعیانەی پرۆلیتاریایەکە دەتوانین ئەو سازوکارە حەتمیە تێبگەین و هەڵبەتە بە شۆڕشیش بیگۆڕین. دیدگای واقیعیانەی پرۆلیتاریا لەبەر ئەوە توانای بینینی دنیای شتبوونی هەیە کە بە پێچەوانەی هۆشیاریی پچڕاوی بۆرژوازی، توانای بینینی گشتێتی کۆمەڵگەو دواجار توانای گۆڕینی هەیە. بە کورتی، تەنها پرۆلیتاریا توانای بینینی گشتی هەیەو بۆیە دەتوانێ حەقیقەت دیاری بکات و بیدۆزێتەوە. دەربازبوون لە شتبوون مەیسەرنییە مەگەر بە شۆڕشێك کە پرۆلیتاریا ئەنجامی دەدات.

مۆسۆلۆنی

تێڕوانینەکانی لۆکاچ و تێکەڵکێشبوونی ئەندیشەکانی مارکس و ماکس فیبەر لە نێو بیروراکانی ئەودا، بووە گەرنگترین پاساوی لایەنگرانی قوتابخانەی فرانکفۆرت بۆ چێبوونی دیدگا رەخنەییەکانیان. تیۆدۆر ئادۆرنۆ، هورکهایمەر و مارکوزە بە هەموو دەزگای فیکریی مارکسیزمدا چوونەوە. بەرهەم و نووسینەکانی ئەو بیرمەندانە گەواهیدەری ئەو بانگەشەیە کە پرۆلیتاریا خۆی چۆتە نێوسیستمی بۆرژوازی، بۆیە بیرکردنەوەی رەخنەییانە ناتوانێ بۆ دەرکی حەقیقەت پشت بە هەڵوێستی ئەو چینە ببەستێ. دۆزینەوەی حەقیقەت و دەربازبوون و گەیشتن بە کۆمەڵگەی یەکسان لەو قوتابخانەیەدا چارەنووسێکیتر بەخۆوە دەگرێت. ئەگەر لە روانگەی لۆکاچەوە گرتنە پێشی تێڕوانینی بەعەقلانیبوون بریتی بوو لە بینینی کۆمەڵگە وەك گشتێك، لە روانگەی ئەو قوتابخانەیە ئەوەی کە بۆتە گشت شتبوونی ئەو کۆمەڵگەیە (ئەبازەری٢٠٠١).

بە دەربڕێکیتر، گرتنە پێشی دیدگای بەعەقلانیبوون، ئیدی پەیوەندی بە پشتبەستن بە هەڵوێستی چینی پرۆلیتاریاوە نییە. حەقیقەت تەنها

لەسەر بنەمای ڕەخنەی نێوەڕۆکی هەمیشەیی لە شتبوونی گشتیدا دێتە دی. ڕەخنەی عەقلانی, یانی ڕەخنەی ناکۆکیەکانی عەقڵ" عەقڵی ڕۆشنگەری بۆ خۆی گۆڕاوە بۆ فاکتەری دەسەڵات. ئەوەی کە لەو قوتابخانەیەدا دەگۆڕێ و دەبێتە پرسێکی بەرجەستەو دیار, وازهێنانە لە هەڵویستی پرۆلیتاریا.

یەکێکیتر لەو ئەندێشمەندانەی کە لە ژێر کارتێکردنی مارکسیزم دا بوون, (ڕۆلان بارت) بوو. لە سەردەمی بارتدا دەزگای تیۆری مارکسیستی چەمکێکی کاریگەری داهێنابوو بە ناوی ڕەخنەی ئایدۆلۆژی کە زۆرانێك لە نێویاندا, خودی بارت بۆ پەلامارکردنە سەر بۆرژوازی زۆر سوودیان لێوەرگرت. بارت زاراوەی ڕەخنەی ئایدۆلۆژی لەگەڵ دەزگای نیشانەناسانەگرێ دەدات. بە بڕوای ئەو بۆرژوازی بە ناچاری ئەفسانە دروست دەکات, ئەو ئەفسانەیە تەنها هەر دەستکاریکردنی نیشانەکان نییە بەڵکو جۆرە پەیامێکە کە ئامانجەکەی ئەوەیە دیاردە مێژووییەکان وەك شتی سروشتی بخاتە ڕووەوە. بۆرژوازی لە ڕێگەی ئەفسانە سازیەوە لە خۆیەوە ناوگوزاری دەکات و ئەفسانەناسی دەبێ ڕەوتەکە پێچەوانە بکاتەوەو نیشانی بدات کە دیاردە کۆمەڵایەتیەکان پرسی سروشتی نین کەلە گۆڕان نەهاتوو بن, بەڵکو دروستکراوی دەستی بۆرژوازیین. ئەفسانە ناسیی بارت لە ڕەوتی گۆڕانی خۆیدا بووبە دوو باڵ. ڕەوتێکیان پۆست مودێرنیستەکان و لایەنگرانی دریدا درێژەیان پێداو ڕەوتەکەیتریش میشێل فۆکۆو پەیڕەوکارەکانی.

دریدا بە دروستکردنی چەمکی (چاککردنەوە- Diconstruction) لەو باوەڕەوایە کە (مانا- meaming)هیچ کات ئامادەیی نییە و ئێمە دەبێ بەردەوام گیرۆدەی شوێنهەڵگرتنی هەمیشەیی نیشانەکان بین. بۆ شیکردنەوەی کۆمەڵگەیەکی مەدەنی دیدگایەکی گشتگەراو چینێکی حەقیقەت زان بوونی نییە. ماناکان و ئیشەکان یەکجار زۆرن و هیچ بنەمایەکی دیاریکراویان نییە. فۆکۆش لەو باوەڕەدایە کە هیچ بنەمایەك بۆ دۆزینەوەی حەقیقەت بوونی نییە و حەقیقەت هەمیشە تێکەڵەی دەسەڵات بووە.

بەگشتی, مارکسیزمی ڕۆژئاوایی یا ئەوروپایی لەگەڵ ئەو هەموو دەستکەوتە پرشنگدارانەی کە لە بواری بیرو ئەندێشەدا بۆ ڕەخنەی کۆمەڵی مۆدێرن هەیبووە, ئەمڕۆکە لە ڕێڕەوی گۆڕانکاریی خۆی جێی بۆ سەرهەڵدانی بیرکردنەوەی چاککردنەوەگەرایی پۆست مۆدێرن و ڕەخنەی نیشانەناسانەی بۆرژوازی کردۆتەوەو ئیدی هەواڵێك لە شۆڕش و سۆسیالیزم و پرۆلیتاریاو ژێرخان و سەرخانەکەی بەدی ناکرێت.

٢)مارکسیزمی ئەرتەدۆکس: ئەو ڕەوتەی کە بە مارکسیزمی ئەرتەدۆکیس ناوبانگی دەرکرد, گرنگترینی هەوڵی بریتی بوو لەوەی کە ئەندێشەو تێڕوانینەکانی مارکس بۆ بەرپاکردنی شۆڕشی سۆسیالیستی بخاتە گەڕو بەکاریان بێنێ. لینین بەرجەستەترین کەسایەتی ئەو ڕەوتە بوو. ئەو تیۆرێکی بەناوبانگی سەبارەت بە دەوڵەت هەیە کە بە ماوەیەکی کەم بەر لە شۆڕشی ئۆکتۆبەر لە کتێبی (دەوڵەت و شۆڕش) دا خستوویەتیە ڕووشیکردۆتەوە ئەو لەو کتێبەدا لەو باوەڕەدایە کە بۆ نەهێشتنی چەوساندنەوەو بێدادی و نایەکسانیی کۆمەڵایەتی دەبێت دەزگای دەوڵەت وردوخاش بکرێت و لە نێوبرێت و دەوڵەتێکی تازە بنیات بنرێت کە بنچینەکانی بە شێوەیەکی ڕەها لەسەر بنەمایتر جێگیر کرابێت. تەنها بەو شێوەیە دەکرێت پرس و کێشە کۆمەڵایەتیەکان چارەسەر بکرێن. ئەگەر دەزگای دەوڵەتی کۆن وردوخاش نەکرێت و لە نێو نەبرێت, لەبەر ئەوەی چارەسەرکردنی هەرکێشەیەك بەندە بە چارەسەرکردنی کێشەگەلیترەوە, هەتا ئەگەر لە شوێنێکیش توانرا کێشەیەك تا ڕادەیەك چارەسەریش بکرێت, ئەوا ئەو چارەسەرە کە بەندە بە تێکدانی

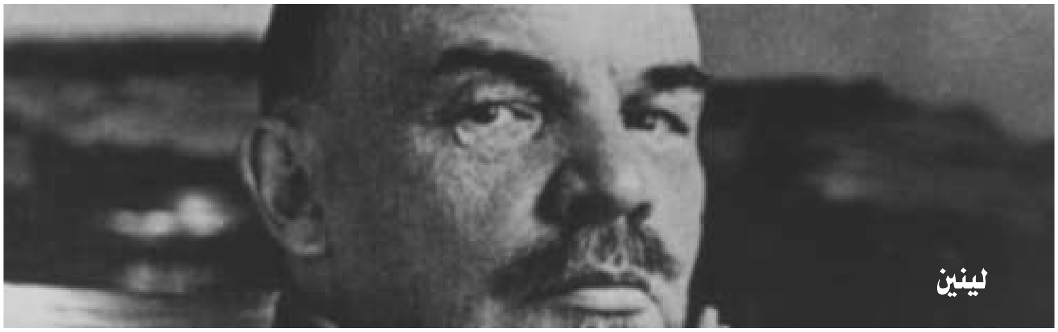

لینین

دەزگای دەوڵەت, چارەسەری پرسەکان وە دوا دەخات. بەمپێیە وا چاکترە کە بێهوودە کاتی خۆمان بە وەدەستهێنان و چارەسەری لاوەکیانەی ئەم یا ئەو کێشە بەفیڕۆ نەدەین و راستەوخۆ بچینەسەر لە نێوبردنی دەزگای دەوڵەت (ئەبازەری ٢٠٠٣). بە بڕوای لینین بۆ بەرپاکردنی شۆڕش پێویستمان بە حزبێکی رۆشنگەر هەیە, حزبێك کە پێشەنگەو پرۆلیتاریا کە دیلی دەستی ئایدۆلۆژیای بۆرژوازیە هۆشیار دەکاتەوەو لە خەوی غەفڵەت و بێئاگایی دەری دێنێ. ئەو حزبە بە هۆی بەرپاکردنی شۆڕش دەسەلات دەگرێتە دەست و کێشەکان یەك دوای ئەویتر چارەسەر دەکات.

بەمپێیە هەموو کێشەکانی ئێمە بەندن بە چارەسەری پرس وکێشە سیاسیەکان.

بە شێوەیەکی گشتی مارکسیزمی ئەرتەدۆکس رەوتێکە کە بەپێی لێکدانەوەی (جەبرگەرایانە)– جەبرگەرایی ئابووری) لە ئەندێشەو تێڕوانینەکانی مارکس و زیاتر لەلایەن ئینگڵس و شۆڕشگێڕە بەلشەڤییەکان لە نێویاندا خودی لنین, هاتەکایە. هەموو ئەو بزوتنەوەو حزبە مارکسیستیانەی کە لە رۆژهەلاتدا دروست بوون بەرهەمی دەنگدانەوەو بڵاوبوونەوەی بیروباوەڕو تێڕوانینە لنینییستی و ستالینیستیەکان بوون. بزووتنەوەکانی جیهانی سێیەم کەمتر بایەخیان بە میراتی مارکسیزمی ئەوروپایی‌دا و زیاتر بە ئیلهام وەرگرتن لە لنین و ستالین روویان کردە ئەو رێبازە کە نابووتکردنی دەوڵەت و وەرگرتنی دەسەڵاتی سیاسی تاکە رێگاو شێوازی بەرقەرارکردنی کۆمەڵگەیەکی دادگەرانەو یەکسانە. شێوەی پەیوەندیی ئەو حزبانە بە سۆڤیەتی جاران و رادەی ملکەچیان بەرێبەرانی بەلشەڤیك باسێکیترە, بەلام تەرزی بیرکردنەوەیان سەبارەت بە چارەسەر کردنی کێشە کۆمەڵایەتیەکان, سەبارەت بە ئازادی, دەسەلات, کۆمەڵی مەدەنی و مافەتاکەکەسیەکان بەگشتی دروستکراوی دەستی شۆڕشگێڕە بەلشەڤیکەکانی رووسیا بوو.

ئێستا لەسەر بنەمای ئەو هەڵسەنگاندن و شیکردنەوە کورتەی کە لەمەڕ دەزگای فکریی مارکسیستی لەلایەنی جیاجیاوە خستمانە روو لەسەر هەڵسەنگاندن و شیکردنەوەی رەوشتی بزاوت و رەوتی حزبە مارکسیستەکانی کۆمەڵگەی کوردستان, شێوازی تێڕوانینیان بۆ چارەسەری کێشەکان, شێوەی رووبەڕووبوونەوەو مامەڵەکردنیان لەگەڵ دنیای مۆدێرنەو بە کورتی میرات و بەرهەمیان بۆ ئەم کۆمەڵگەیەی خۆمان, رادەوەستین.

راستیەکەی ئەوەیە کە حزبە مارکستیەکان لە وڵاتی ئێمەدا هەموویان یەك جۆر نەبوونەو لە ئامانج و شێوەو رێبازەکانیاندا لەگەڵ یەکتردا جیاوازیان ئەگەر چی جیاوازیەکە کەمیش بێ, هەبووە. بەلام ئەوەی کە گومانی تیا نییە ئەوەیە هەموویان لە یەك سەرچاوەوە ئاویان خواردۆتەوەو شێوازی هەڵس و کەوت و

ڕووبەڕووبوونەوەیان لەگەڵ کێشەکاندا کەم تا زۆر یەکسان بووە. لێرەدا ئێمە زیاتر لەسەر شیکردنەوەی دوو خاڵدا هەڵوەستە دەکەین:

١)بزوتنەوەکان، حزبەکان و بیریارانی مارکسیست لە دەیەکانی دوایی ژیانی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی کوردستان، تا چ رادەیەك رۆڵیان لە پێکهێنانی کۆمەڵگەیەکی ئازاد، رەتکردنەوەی دەسەڵاتگەری، هێنانەدی ئازادیە مەدەنیەکان و ڕێنوێنی رای گشتیدا، هەبووە؟

٢)دەزگای فکریی. تیۆرەی ئەندێشمەندانی مارکسیست و حزبە چەپەکانی ئێمە تا چ رادەیەك هاوهەنگاو بوونە لەگەڵ گۆڕانە فیکریەکان لە بوارە جیاجیاکانی زانست و پێشکەوتندا؟

ڕێگەبدەن سەرەتا لەسەر شیکردنەوەی پرسیاری دووەمدا رابوەستین.

بە دڵنیاییەوە مارکسیستەکانی ئێمە دروست وەکو لینین بیریان دەکردەوە کە بە گەیشتن بە دەسەڵاتی سیاسی دەتوانرێ سەرجەم کێشە کۆمەڵایەتی، کلتوری و ئابووریەکان لە چاو هەڵێنانێکدا حەل و فەسڵ بکرێن.

بۆیە هەموو بایەخدان و هەوڵەکانی خۆیان تەرخانی خەباتی سیاسی لە (چەکدارانەو هیتر)، و تێکۆشان بۆ گەیشتن بە دەسەڵات لە بوارە جیاجیاکاندا، کرد.

مارکسیزم لە کوردستاندا بزوتنەوەیەکی دژی بۆرژوازی و رەتکەرەوەی دەسەڵاتی ئەو چینە (یانی ئاغاو شێخ) بوو. باشترین چەکیش بۆ ئەنجامدانی ئەو کارە هەمان ئەندێشەو تێڕوانینەکانی لینین و ستالین بوو، دەزگای فکریی مارکسیزم لە کوردستاندا هەرگیز تێبینی بوونی ئەندێشمەندانی وەك گرامشی، ئادۆرنۆ و مارکوزەی نەکرد. ئەو دەزگا فکریە وەك هەموو مارکسیستە ئەرتەدۆکسەکان بانگەشەی ئەوەی دەکرد کە تاکە ڕێگای رزگاربوون، بریتیە لە پەنابردنەبەر پرۆلیتاریا و بەس. بۆرژوازی و سەرمایەداری دوژمنی هەموو گەلان لە نێویاندا گەلی کوردیشە. زاراوە گەلی وەك چەوسانەوە، نا یەکسانی، چینی کرێکار، شۆڕش، وەرزێرویاخیبوون گرنگترین و دیارترینی چەمك و زاراوەکانی ئەدەبیاتی مارکسیستەکانی کۆمەڵگەی کوردستان بوون. بەم تەرزە وەك دەبینین زیاتر لە چەندین دەیەیە کە کەش و هەوای فکریی کۆمەڵگەی کوردستان، کەش و هەوایەکی دژی سەرمایەداریو دژی بۆرژوازیە. یانی باسکردنی زاراوەگەلی ئازادی (ئازادیی تاکەکەسی،فکری، سێکسی و..)، سامان، پیشەسازی، رەخنەیفکری، کۆمەڵگەی کراوە، فرە کلتوری و هیتر، بەمانای داکۆکیکرد لە باڵادەستی و دەسەڵاتی سەرمایەداری و رەتکردنەوەی گەوهەری مرۆڤایەتی بووە، مارکسیزم، بە دڵنیاییەوە، مەزنترین ئایدۆلۆژیای زاڵ بووە لە زەمینەی فکریی کۆمەڵگەی کوردستان لە دەیەکانی ئەم سەردەمەدا. هەموو ئەو چەمك و زاراوانەی کە ئەو ئایدۆلۆژیایە بۆ هێنانەکایەی کۆمەڵگەیەکی دادگەرانەو رزگاربوونی کرێکاران دایهێناون چەمکگەلێکی دژی مۆدێرنە بوونە. ئایدۆلۆژیای مارکسیزم لە کۆمەڵگەی ئێمەدا لە کاتێکدا کە هیچ بایەخ و گرنگییێك بۆ گۆڕانکاریە فکریە جیهانیەکان تەنانەت لە ناو خودی مارکسیزمیش دانانێ، توانیویە باڵادەستیی ئایدۆلۆژیی خۆی بەسەر کەش و هەوای فکریی کوردستاندا بپارێزێ.

ئەو ئایدۆلۆژیایە حزب و بیریارە مارکسیستیەکانی ئێمە خوازیاری کۆمەڵگەیەکن کە تیایدا گشت تاکەکانی کۆمەڵ وەکو کۆمەڵەی بچوك بچوکی کۆن لە حاڵەتی دۆستایەتی، ئاشنایی و دڵسۆزیدا بژین. تاکگەرایی مۆدێرن و ئازادیە تایبەتی و مەدەنیەکانی، ئایدۆلۆژیای ژەهراوی بۆرژوازین. ئێمە دەبێ لەسەر بنەمای پەیوەندیی نزیك و دڵسۆزانە و دەست لە ناودەستی یەکتر بۆ پێکەوەنانی

کوردستانێکی سۆسیالیستی خەبات بکەین.

جیاکردنەوەی نێوان بواری تایبەتی و بواری گشتی ژەهری بۆرژوازیە.

بۆ بەرپاکردنی شۆڕش و گەیشتن بە رزگاربوون دەبێ واز لە داخوازیە تاکەکەسی و تایبەتیەکانی خۆمان بێنین. جگە لەوە، ئێمە دەبێ بگەڕێینەوە بۆ خۆمان، لە بێگانە دوور بکەوینەوەو دوژمنی هەمیشەیی خۆمان بناسین، ئەو دوژمنە هەمیشە لە کەمیندایە بۆمان. نابووتکردنی دوژمن بەندە بە هاو دڵی و یەکبوون و هاوشێوەیی خۆمان.

ئێمە هەموومان هاوڕێی یەکترین کە دەبێ چاودێری لە کاروچالاکیە کۆمەڵایەتیەکانی یەکتر بکەین و ڕێگای چەوت و ڕاست بە هاوڕێکانی خۆمان نیشان بدەین.

ئەو پرسیارە هاتۆتە پێش کە ئایا دەزگای فکریی مارکسیزم و حزبە مارکسیەکان لە کوردستان بە کردەوە بۆتە ڕەتکەوەوەی دەسەڵاتگەری لە قەڵەمڕەوی کۆمەڵ (بالە دامەزراندنی دەوڵەت بگەڕێین) یان نا؟ بەبڕوای من وەڵامەکە (نە)یە، چونکە ئەو حزبانە بەشی هەرە گەورەی خەبات و هەوڵەکانی خۆیان بۆ وەدەستهێنانی دەسەڵاتی سیاسی تەرخان کردووە، بۆیە بەکردەوە کۆمەڵگەی کوردستانیان بە دەستی هەمان هێزەکانی وردە- بۆرژوایی سپاردووە کە ئێستا لە ژێر بەرگێکیتردا دامەزراوە نیمچە مەدەنیەکانیان لە ژێر دەست دایە.

ڕاستیەکەی ئەوەیە کە ئەگەر بمانەوێ کۆمەڵگەیەکی کراوە، ئازادو جێگیر لەسەر بنەمای رەخنەکاریمان لەسەر ئاستە جیاجیاکان هەبێ یەکێك لە ڕێگا چارەکان، هەمان سوود وەرگرتنە لە دەزگای تیۆری فکریی مارکسیزمی ئەورووپایی، بۆ رەتکردنەوەی دەسەڵاتگەریتی لەسەر ئاستی کۆمەڵ و ئینجا لەسەر ئاستی سیاسەتدا. بەڵام ئەوەش ڕاستێیکە کە ڕێگاچارەی دواتری ئێمە دابڕان لە ئایدۆلۆژیای ژەهراوی لینینیزمە کەوا ئێستا بنچینەیەکی گەورەی تێڕوانینەکانی حزبەکانی کوردستان پێك دێنێ. ئەو حزبانە کە پێیان وایە هەموو تێڕوانین و باوەڕەکانیتر لە کوردستان تێڕوانین و باوەڕگەلی کۆنەپەرستانەن خۆی لە خۆیدا بە باشترین گەواهیدەری دواکەوتوویی هەر کۆمەڵگەیەکی دەژمێردرێت. هەڵوەشانەوەی پارادایمی فکریی لینینیزم و دەربازبوونی بژاردە پلە یەکەکانی ئێمە لە ژێر هەژموونی گوتاری ئایدۆلۆژیی چەپ، یەکێك لە گرنگترین ڕێگاکانی دەربازبوونی ئێمەیە لە ڕەوشتی ئانومیکی فکری ئەمڕۆکە. گەڕانەوە بۆ خێڵ و زیندووکردنەوەی پەیوەندیە جێگیرەکان لەسەر بنەمای هاوڕێیەتی لە دنیای تاکگەرایی مۆدێرن، شتێکی نامەیسەرە. حزبە مارکسیستی و ئیلیتەکانی ئێمە کە ئەو ڕەوشە فکریەی سەرەوەیان بە میرات بۆ ماوەتەوە کۆسپی سەرەکیی بەردەم بەدیهاتنی ئازادیە تاکەکەسیەکان و سەربەخۆیی بوارە تایبەتی و گشتیەکانی ژیانن و ئەگەر دەست بە ڕەخنەی نێوخۆیی خۆیان نەکەن، تا ئەو کاتەی کە بیانەوێ یان نا بە تەواوی لەبەر یەك هەڵدەوشێنەوە، کۆسپی سەرەکی بەردەم پێشکەوتنی کۆمەڵگەی ئێمە دەبن.

سەرچاوە:

هەفتەنامەی (ڕۆژهەڵات)

ژمارە دووەم ٢٠٠٣

*نوسەرێکی کوردە خوێندکاری دکتۆرای کۆمەڵناسیی نەزەری،فەرهەنگی.